

20.06.2023 № 19

**Прем'єр-міністру України
Шмигалю Д.А.**

*Щодо критичної ситуації з експортом
української аграрної та харчової продукції*

Шановний Денисе Анатолійовичу!

Члени громадської спілки «Всеукраїнський аграрний форум»¹ (далі – ГС «ВАФ») – провідні аграрні асоціації: ГС «Аграрний союз України», ГС «Всеукраїнська аграрна рада», Асоціація «Союз птахівників України», ВГО «Українська аграрна конфедерація» та Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» вкрай занепокоєні ситуацією, яка склалась із експортом агропродовольчої продукції (включаючи її транзит територію держав-членів ЄС).

На жаль, повномасштабна російська збройна агресія проти України спричинила майже повне блокування українських морських портів, в результаті чого експорт з України агропродовольчої продукції опинився під загрозою повної зупинки. Згодом негативні наслідки цієї ситуації вдалось певною мірою пом'якшити завдяки:

- 1) реалізації з боку ЄС ініціативи «Шляхи солідарності», що дозволило переорієнтувати традиційні експортні вантажопотоки українського сільськогосподарської продукції на використання нових маршрутів;
- 2) прийняттю Європейським Парламентом та Радою ЄС Регламентів (ЄС) 2022/870 і 2023/1077, що передбачають тимчасове призупинення з боку ЄС дії імпорتنих тарифів та квот на українську продукцію, зокрема аграрну та харчову;
- 3) укладенню між Україною та ЄС Угоди про вантажні перевезення автомобільним транспортом, що передбачає відмову ЄС від дозвільного порядку надання українським перевізникам права здійснення автомобільних перевезень територією держав-членів ЄС.

Ми щиро дякуємо Президенту України, Уряду України, а також представникам Європейської Комісії, Європейського Парламенту та Ради ЄС за ці важливі для української економіки кроки підтримки в такі складні для нашої країни часи.

В той же час, ми глибоко стурбовані останніми ініціативами окремих держав-членів ЄС та Європейської Комісії, що ставлять під загрозу виконання прийнятих вище рішень, а також несуть в собі небезпеку знищення українського аграрного сектору економіки.

Зокрема, українських аграріїв та харчових виробників дуже непокоять такі 10 обставин:

- 1) фактичне руйнування ініціативи «Шляхи солідарності»

Географічно всі нові логістичні шляхи, які вдалось налагодити в межах ініціативи «Шляхи солідарності», проходять територією п'яти держав-членів ЄС, які, власне, нещодавно стали ініціаторами запровадження Європейською Комісією заборони на імпорт українського зерна до окремих держав-членів ЄС.

Внаслідок зазначеної заборони обвалився не лише експорт українського зерна до таких окремих держав-членів ЄС, а й його транзит територією зазначених держав до інших країн світу.

¹ ГС «ВАФ» створена з метою координації профільних аграрних асоціацій та формування і представлення єдиної позиції аграрного сектору України

Зокрема, за даними в.о. Генерального директора Генерального Директорату Європейської Комісії з мобільності і транспорту (GD MOVE) Майї Бакран, станом на 2 червня 2023 р. у межах ініціативи «Шляхи солідарності» транзит українського зерна становив лише 30% того обсягу, що мав місце до запровадження Європейською Комісією у травні 2023 р. заборони на імпорт українського зерна до п'яти окремих держав-членів ЄС.

Таким чином, ініціатива ЄС «Шляхи солідарності» наразі скомпрометована самим же ЄС і, де-факто, перестала задовольняти потреби українських аграріїв.

2) ризик повернення до дозвільного порядку надання українським перевізникам права здійснення автомобільних перевезень територією ЄС

У травні 2023 р. польські перевізники заблокували можливість перетину будь-якими (навіть транзитними) вантажівками державного кордону України з Польщею. Блокування тривало майже два тижні. Основна вимога протестувальників – повернення для українських перевізників дозвільної процедури здійснення міжнародних вантажних автомобільних перевезень територією ЄС.

Тобто, шантажуючи фізичним блокуванням українського експорту, перевізники однієї з держав-членів ЄС вимагали, де-факто, припинення дії укладеної між Україною та ЄС Угоди, що передбачає лібералізацію вантажних перевезень автомобільним транспортом.

На жаль, це не єдиний подібний випадок. Так у лютому, квітні та на початку червня 2023 р. наш експорт почергово блокували польські, болгарські і румунські фермери. Внаслідок такого блокування електронна черга на виїзд з України кожного разу сягала «довжини» у 3 - 4 тис. вантажних автомобілів.

Таким чином, експорт з України агропродовольчої продукції як автомобільним транспортом, так і морськими шляхами стає все більш непередбачуваним. Також, це дає підстави для сумнівів у готовності ЄС забезпечити реальну лібералізацію вантажних автомобільних перевезень, як це передбачено відповідною Угодою.

3) продовження існування на рівні окремих держав-членів ЄС рішень щодо заборони імпорту та транзиту українського зерна

На жаль, ще не всі держави-члени ЄС скасували дію своїх національних рішень щодо односторонньої заборони імпорту та транзиту українського зерна (наприклад, цього ще не зробила Угорщина). Це продовжує спричиняти збитки і відверто шкодить інтересам українського аграрного сектору.

Більше того, це підриває значення і нівелює зміст прийнятих Європейським Парламентом та Радою ЄС рішень (зокрема, Регламенту (ЄС) 2022/870 і Регламенту (ЄС) 2023/1077) про тимчасову лібералізацію режиму торгівлі між Україною та ЄС.

Вважаємо, що ця ситуація потребує більш рішучої реакції української сторони на всіх рівнях з метою якнайшвидшого усунення штучно створених перешкод для експорту вітчизняної аграрної продукції.

4) поява у ЄС практик, що порушують умови Угоди про асоціацію та є дискримінаційними по відношенню до України

Відповідно до статті 35 Угоди про асоціацію жодна сторона не повинна запроваджувати будь-які заборони чи обмеження щодо імпорту будь-якого товару іншої Сторони.

Таким чином, практика прийняття ЄС обмежень щодо ввезення на територію п'яти окремих держав-членів ЄС українського зерна порушує зазначені вище положення Угоди про асоціацію та є дискримінаційною по відношенню до України.

Про дискримінаційність практики ЄС свідчать і положення пункту 9 преамбули до Регламенту (ЄС) 2023/1077, яким встановлено, що Україна має утриматись від запровадження будь-яких обмежень у торгівлі з ЄС. Тобто, зазначений Регламент (ЄС) вимагає від України відмовитись від свого права на вжиття будь-яких захисних заходів у відповідь на обмеження, введені ЄС в односторонньому порядку стосовно України.

При цьому, звертаємо увагу, що відповідно до статті XXI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947), всі держави-учасники цієї Угоди мають право на здійснення будь-яких дій, які вони вважають необхідними, для захисту суттєвих інтересів своєї безпеки (зокрема й економічної безпеки) під час ведення війни чи настання інших надзвичайних обставин.

За таких обставин вважаємо за доцільне домагатися всіма доступними способами від ЄС повернення дотримання положень статті 35 Угоди про асоціацію, зокрема шляхом скасування дії Регламенту (ЄС) 2022/870 і Регламенту (ЄС) 2023/1077 ще до настання 15 вересня 2023 р.

5) риторика європейських чиновників щодо подальшого введення квот і проведення розслідувань стосовно української агропродовольчої продукції

Європейська Комісія 5 червня 2023 р. прийняла рішення про продовження до 15 вересня 2023 р. дію заборони на експорт українського зерна до ЄС. На наступний день після цього Єврокомісар з питань сільського господарства заявив, що, на додачу до заборони на імпорту українського зерна, ЄС потребує додаткових захисних заходів стосовно імпорту українського м'яса птиці. Цей крок Єврокомісар обґрунтовує тим, що останнім часом імпорту м'яса птиці з України до ЄС істотно збільшився.

Але така позиція Єврокомісара є, щонайменше, несправедливою. Так, приріст обсягу поставок м'яса птиці з України до ЄС за два останні роки становить +54 тис тон (значна частина з якого – були ввезені до ЄС з метою транзиту). Це значно менше, ніж приріст поставок з Бразилії за той же період (+88 тис тон, що в 1,6 разів більше приросту поставок з України). Тому, за об'єктивного і справедливого підходу, Єврокомісар мав би опікуватися істотним зростанням поставок м'яса птиці саме з Бразилії, а не з України.

Також, у 2021 і 2022 роках найбільшими постачальниками м'яса птиці до ЄС були Бразилія, Великобританія і Тайланд, але ж ніяк не Україна.

Крім того, за даними Єврокомісара з питань внутрішніх справ, внаслідок війни понад 8 млн українців змушені були залишити Україну та переїхати до ЄС. Перебування наших співгромадян на території ЄС впливає на приріст споживання харчових та інших продуктів.

В свою чергу Україна наростила поставки м'яса птиці до ЄС в обсязі, що дорівнює шістьом кг на рік (або 0,5 кг на місяць) на одного українця, який на час війни знайшов для себе прихисток у ЄС. Це майже в чотири рази менше, ніж споживає середньостатистичний мешканець ЄС (23,4 кг на рік або близько 1,95 кг на місяць).

Тобто, Україні із вказаним вище показником приросту своїх поставок, ще дуже й дуже далеко до того, аби забезпечити 8 млн свої співгромадян, що переїхали до ЄС, м'ясом птиці на рівні середньоєвропейського.

Таким чином, заяви з боку Єврокомісара з питань сільського господарства є упередженими і для них немає жодних об'єктивних підстав.

б) ризики подовження та розширення заборон на імпорт до ЄС української аграрної та харчової продукції після 15 вересня 2023 р.

На жаль, Уряди окремих держав-членів ЄС не полишають спроб подовжити дію заборони на імпорт українського зерна, а також спроб розширити перелік української аграрної та харчової продукції, на які поширюватиметься аналогічна заборона.

Остання заява з цього приводу була озвучена з боку Міністра сільського господарства та розвитку сільських територій Румунії 15 червня 2023 р. під час відповідних слухань у румунському Парламенті. Зокрема, він заявив, що Румунія звернеться до Європейської Комісії з проханням:

- а) подовжити дію заборони на імпорт українського зерна до кінця 2023 року;
- б) встановити заборону імпорту з України для 10 нових товарних позицій (додатково до вже встановленої на сьогодні заборони на українське зерно).

Аналогічні заяви час від часу лунають і з боку офіційних осіб деяких інших держав-членів ЄС (Угорщини, Словаччини, Болгарії, Польщі тощо).

За таких обставин вважаємо, що ризики подовження заборони на імпорт українського зерна до ЄС після 15 вересня 2023 року, а також поширення такої заборони на іншу українську аграрну та харчову продукцію, є цілком реальними. Також вважаємо, що в цій ситуації Україна:

- а) не повинна ігнорувати та залишати подібні заяви без належної реакції;
- б) має активізувати роботу щодо зупинення і блокування подібних ініціатив, ще до їх появи на національному рівні відповідних держав-членів ЄС;
- в) має не допустити введення нових та подовження дії вже існуючих обмежень на імпорт до ЄС української аграрної та харчової продукції;
- г) має поставити перед ЄС питання якнайшвидшого введення заборон на імпорт до ЄС аграрної та харчової продукції, що походить з держав-агресорів (а саме, з російської федерації та республіки білорусь).

7) застосування з боку окремих держав-членів ЄС до українського агропродовольства режиму посиленого контролю

В останні декілька місяців вантажі з українською сільськогосподарською продукцією при перетині кордону почали зазнавати суцільних перевірок з боку держав-членів ЄС. Внаслідок цього збільшилась тривалість оформлення вантажів та кількість випадків виявлення незначних невідповідностей (наприклад, розбитої скляної тари або присутності деяких елементів цвілі у шроті).

За перші 5,5 місяців 2022 року при експорті до ЄС української агропродовольства було виявлено 11 вантажів, що мають невідповідності, шість із яких було виявлено Польщею. За цей же час 2023 року було виявлено вже 74 такі вантажі (зростання у 6,7 рази), 70 із них було виявлено Польщею (зростання у 11,7 разів).

В свою чергу, кількість випадків, коли виявлені невідповідності не несли серйозного ризику для здоров'я людей чи тварин – зросла у 6,3 рази (з шести до 38 випадків). Частка Польщі у виявленні таких вантажів зросла у 8,3 рази (з чотирьох до 33 випадків).

Водночас, у Словацькій Республіці теж значно посилюється контроль. Наразі зразки відбираються з 70% авто, що перетинають кордон. При цьому вартість послуг по відборі зразків і лабораторного контролю оплачується експортером.

Наведені дані свідчать про те, що офіційні органи цих країн фактично запровадили нетарифний бар'єр у вигляді режиму посиленого контролю щодо української аграрної та харчової продукції. Результатом таких дій може стати накопичення статистичних фактів виявлення будь-яких невідповідностей (навіть тих, що не несуть загрози здоров'ю людей та тварин) та використання такої статистики в подальшому, як додатковий аргумент в питанні продовження дії обмежень стосовно української агропродовольчої продукції на новий невизначений період.

8) витіснення українських виробників з внутрішнього ринку

За даними в.о. Генерального директора Генерального Директорату Європейської Комісії з мобільності і транспорту (GD MOVE) Майї Бакран, станом на 2 червня 2023 року у рамках ініціативи «Шляхи солідарності» Україна поставила до ЄС продукції всіх видів на 30 млрд євро. За цей же період ЄС поставив в Україну своєї продукції на 51 млрд євро (тобто у 1,7 рази більше, ніж Україна до ЄС). Таким чином, Україна почала перетворюватись із постачальника продукції до ЄС на ринок збуту для відповідної європейської продукції.

Підтвердження цьому – успішне нарощування у 2022 році рядом держав-членів ЄС обсягів експорту своєї агропродовольчої продукції до України (Болгарія +26%, Польща +16%, Словаччина +30% тощо).

Така ситуація вже призвела до втрати безпосередньо українськими виробниками позицій на внутрішньому ринку.

Зокрема, за даними Спілки борошномелів України, в ряді областей українські виробники борошномельної продукції вже витіснені з українського ритейлу більш дешевою польською та турецькою продукцією (пасти, макарони тощо).

Ідентична ситуація склалась, на жаль, і на вітчизняному ринку молочної та м'ясної продукції.

9) введення Урядом України заборони на експорт цукру

30 травня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 545.

Завдяки цьому рішенню до заборони експорту українського зерна до ЄС (встановлена Європейською Комісією), додалась ще й заборона експорту цукру (встановлена рішенням українського Уряду).

На наше переконання такий крок українського Уряду призведе до негативних наслідків для вітчизняних виробників та переробників аграрної продукції, серед яких: невиконання зовнішньоекономічних контрактів; втрата платоспроможних зовнішніх ринків; набуття репутації ненадійних постачальників; фінансові збитки.

Одночасно, Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор» звертає увагу на те, що наразі на внутрішньому ринку України існує надлишок цукру. Тому заборона експорту найближчим часом призведе до його здешевлення на внутрішньому ринку та, як наслідок, до втрати доходів (а можливо й навіть до отримання збитків) цукровими заводами та іншими пов'язаними з ними агровиробниками.

Окрім цього таке рішення Уряду сприяє появі диспропорцій в аграрному секторі, оскільки стимулює аграріїв уникати вирощування цукрових буряків і займатись вирощуванням інших культур, експорт яких (або експорт продукції з яких) не є забороненим.

В свою чергу, це загрожує зменшенням посівних площ під цукровим буряком та «штучним» перевиробництвом інших культур, що призведе до дефіциту (і зростання цін) на одні сільгосппродукти, а також надлишку (і обвалення цін) на інші.

10) істотне погіршення доступу на зовнішні ринки суттєво звужує можливості для фінансування відновлення аграрного сектору

Жодна держава-член ЄС не зіткнулась з тим, з чим наразі доводиться мати справу українським аграріям: знищені вщент сільгосптехніка, обладнання, інфраструктура, поголів'я тварин; сотні тисяч гектар замінованих полів, полів позбавлених зрошення і затоплених посівів; відсутність адекватного доступу до добрив і насіння; неймовірні складнощі із зберіганням врожаю та порушені логістичні ланцюжки; масова мобілізація працівників аграрних та переробних підприємств тощо.

Всі ці обставини істотно знижують продуктивність та ефективність аграрного сектору, а також спричиняють необхідність залучення масштабних фінансових та інших ресурсів для відновлення. Залучення задля цього банківського фінансування наразі не вбачається можливим внаслідок його надвисокої вартості (облікова ставка НБУ вже більше року становить 25%).

В цих умовах закриття з будь-яких причин кожного окремого зовнішнього ринку для кожної нової товарної позиції – має не менш руйнівні наслідки, ніж повномасштабна військова агресія російської федерації проти України.

Після закриття зовнішніх ринків вітчизняні агротоваровиробники стали ще більш ослабленими економічно, не мають змоги віднайти фінансові ресурси для відновлення та опинились на межі економічного знищення.

Якщо найближчим часом не змінити ситуацію, агротоваровиробники почнуть масово оголошувати про своє банкрутство та будуть змушені для покриття своїх боргів за безцінь продати свій бізнес іноземним конкурентам.

Зважаючи на критичність ситуації, що склалась з експортом української агропродовольчої продукції, просимо, шановний Денисе Анатолійовичу:

1. провести зустріч із представниками членів ГС «Всеукраїнський аграрний форум» з метою координації подальших кроків з боку Уряду та українського аграрного і харчового бізнесу, у відповідь на занепокоєння, викладені у цьому зверненні;
2. вжити заходів щодо підтримки аграрного сектору України, зокрема:
  - 2.1 домогтися скасування Європейським Союзом всіх обмежувальних заходів, введених стосовно імпорту українського зерна, ще до настання 15 вересня 2023 року;
  - 2.2 не допустити введення нових та подовження дії вже існуючих обмежень на імпорт до ЄС української агропродовольчої продукції;
  - 2.3 вжити еквівалентні заходи стосовно імпорту до України продукції з окремих держав-членів ЄС, які запровадили обмеження стосовно української сільськогосподарської продукції та не дотримуються своїх зобов'язань в частині зняття обмежень та забезпечення транзиту зазначеної продукції;
  - 2.4 переглянути постанову Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 року № 545, якою було встановлено заборону експорту цукру;
3. підняти перед Європейською Комісією питання:
  - 3.1 забезпечення безперешкодного транзиту українського експорту територією

суміжних з Україною держав-членів ЄС, як це передбачено ініціативою «Шляхи солідарності»;

3.2 надання фінансової підтримки українським експортерам аграрної продукції, що постраждали внаслідок введених заборон;

4. забезпечити посилення з боку Держпродспоживслужби контролю за показниками якості та безпечності агропродовольчої продукції, що імпортується до України з окремих держав-членів ЄС;

5. розглянути доцільність відстоювання українських економічних інтересів за допомогою таких інструментів як звернення до арбітражу в рамках СОТ; до арбітражу в рамках Угоди про асоціацію; розслідування фактів завдання шкоди економіці України в рамках Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року тощо.

З повагою

**Директор ГС «Всеукраїнський
аграрний форум»**

Марія Дідух

Голова ГС «Аграрний союз України»

Геннадій Новіков

**Голова ГС «Всеукраїнська
аграрна рада»**

Андрій Дикун

**Директор виконавчий
Асоціації «Союз птахівників України»**

Сергій Карпенко

**Президент ВГО «Українська
аграрна конфедерація»**

Леонід Козаченко

**Генеральний директор Асоціації
«Український клуб аграрного бізнесу»**

Роман Сластьон